

Adis Zilić, *Radivojevići – Vlatkovići, vlastela Humske zemlje i Krajine*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, 2021, 468 str.

Srednjovjekovna Bosna, ili barem neki njeni aspekti, zauvijek će ostati fragmentarni zbog nedostatka izvora koji bi mogli razotkriti mnogo više od trenutnih spoznaja. Međutim, mnogo toga je ostalo neistraženo zbog slabog naučno potkovanog bavljenja srednjim vijekom. Do sada nije objavljeno mnogo radova koji su se bavili problematikom vlasteoskih rodova u srednjovjekovnoj Bosni pa svaki doprinos navedenom pitanju pruža priliku za dalje rasvjetljavanje stanja stvari. Zahvaljujući monografiji *Radivojevići – Vlatkovići, vlastela Humske zemlje i Krajine* utaban je put ka rasvjetljavanju povijesti jedne od važnijih vlasteoskih porodica unutar srednjovjekovne Bosne, koja je obnašala važne poslove i kao takva često bila predmetom notarskih zapisnika Dubrovnika. Navedena monografija predstavlja djelomično korigiranu i dopunjenu verziju magistarskog rada dr. Adisa Zilića, docenta sa Fakulteta humanističkih nauka Univerziteta “Džemal Bijedić” u Mostaru, a odbranjenu 2012. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Objavljivanjem druge monografije u toku 2021. godine iz oblasti medievalistike, Institut za historiju nastavlja davati prostor i poticaj za istraživanje i proučavanje na polju srednjega vijeka. Strukturu djela čine, pored predgovora i uvoda, tri tematske cjeline, koje su dalje raspoređene na više potpoglavlja, zaključak na bosanskom i engleskom jeziku, potom prilozi, popis izvora i literature, kao i spisak ilustracija i karata, indeks ličnih imena i indeks toponima.

Ime, vrijeme i prostor naziv je prvog poglavlja koje obuhvata preglednu historiju vlasteoske porodice Radivojevića – Vlatkovića, vremenski okvir i prostor njihovog djelovanja. Na samom početku, autor je pojasnio zašto dolazi do korištenja više naziva za isti rod. Naime, Radivojevići – Vlatkovići nisu zadržali trajno prezime koje je trajalo u dužem vremenskom intervalu, već su mijenjali prezime iz generacije u generaciju na način da su očevi

svojim imenom ostavljali prezime svojoj djeci. U stručnoj terminologiji, navedena pojava se naziva jednokratnim prezimenima i karakteristična je za srednji vijek. Kroz dalji tekst, autor se kratko pozabavio poznatim članovima vlasteoske porodice te pokazao na koji je način vršeno nasljeđivanje patronima. Kroz prve poznate predstavnike i njihove patronime dolazi se do niza Bogavčić – Radivojević – Jurjević – Vlatković, koji se mogu pratiti kontinuirano kroz više generacija. Jedan od velikaša Ivaniš Vlatković počeo se nazivati humskim vojvodom kako bi istakao svoje humske posebnosti. Navedena pojava nije jedinstvena i usamljena, već je odraz političke situacije tokom XV stoljeća, kada dolazi do slabljenja Bosanskog Kraljevstva, te je karakteristična i za druge vlasteoske rodove. Autor se osvrnuo i na vremenski okvir u kojem su Radivojevići – Vlatkovići djelovali te istakao da se njihova aktivnost u političkom životu srednjovjekovne Bosne može pratiti duže od dva stoljeća. Područje nad kojom se protezala njihova vlast okvirno je omeđeno rijekama Neretvom i Cetinom. Shodno dobrom geografskom položaju svojih posjeda, održavali su diplomatsku korespondenciju s Dubrovačkom Republikom i Mletačkom Republikom pa se zahvaljujući tome njihove aktivnosti u velikoj mjeri mogu pratiti kroz dubrovačke izvore.

Naslov drugog poglavlja je *Hronologija ličnosti i događaja* i raspoređeno je u osam potpoglavlja. Autor se najprije osvrnuo na rodonačelnika porodice, izvjesnog Bogavca, koji je živio i djelovao na samom početku XIV stoljeća, a njegovo ime u historiografiji se izvodilo najprije iz patronimika njegovih sinova Mrdeše i Radivoja Bogavčića. U vezi s rodonačelnikom Bogavcem autor je doveo u pitanje podatak od 1305. godine prema kojem je mogući rodonačelnik pod imenom Alen Bogavac naveden kao akter pljačke. Ako se Alen Bogavac uzme kao vrlo izvjesni rodonačelnik, onda se na osnovu vremenskog perioda njegovog djelovanja može reći da je riječ o zatečenom plemstvu koje je integrirano u novu državu. Prema autorovom mišljenju, u prilog tome svjedoči Bogavčeva djelatnost u pljačkaškim aktivnostima, početkom XIV stoljeća, odnosno prije uspostave bosanske vlasti. Vremenom, shodno političkim strujanjima, mijenjao se i položaj

Bogavčića, njegovih nasljednika. Tako je 1357. godine ban Tvrtko ustupio određenu teritoriju Ugarskoj kao miraz za svoju rodicu Elizabetu, ugarsku kraljicu. Na taj način su Bogavčići došli pod ugarsku vlast pod kojom su bili sve do 1382. godine, kada je preminuo ugarski kralj Ludovik, a kralj Tvrtko vratio u svoj posjed ustupljenu teritoriju.

Kao početak uspona Radivojevića, autor označava rodbinsku vezu s vladarskom dinastijom Kotromanića, odnosno ženidbu Jurja Radivojevića s Vladikom, unukom kralja Stefana Dabiše. Sklapanje braka se desilo između oktobra 1382. i novembra 1385. godine, tj. nakon smrti ugarskog kralja Ludovika i ponovnog bosanskog zaposjedanja Krajine. Tako je politički utjecaj Radivojevića bio dodatno osnažen za vrijeme vladavine kralja Stefana Dabiše. Uspon Radivojevića se ogleda i u tome što su 1395. godine dobili dubrovačko građanstvo, koje su Dubrovčani dodjeljivali samo u slučaju nečijih zasluga ili eventualne koristi koju bi mogli imati. U narednom periodu Radivojevići poprimaju sve veću društvenu važnost, koja se manifestirala kroz njihovu podršku kraljici Jeleni, zatim kroz početak njihove prisutnosti na drijevskom trgu, te na koncu kroz njihovu ulogu u svrgavanju kralja Stefana Ostoje. Međutim, hronološkom metodom autor je ustvrdio da se Radivojevići nisu dugo zadržali u uskom krugu najvažnije vlastele. Na osnovu podatka s početka aprila 1405. godine, autor pronalazi indirektni pokazatelj novouspostavljenih vazalnih odnosa Radivojevića prema Hrvatinićima, a krajem 1413. godine i prema Kosačama. Zilić navodi da je tek tokom tridesetih godina XV stoljeća, usljed nestabilnog vremena za Bosansko Kraljevstvo, došlo do ponovnog jačanja roda Radivojevića.

Najveći broj dostupne arhivske građe autor je iskoristio prilikom pisanja o ulozi porodice Vlatkovića u sklopu Dubrovačke koalicije za vrijeme rata protiv hercega Stefana (1451–1454). Sa završetkom rata, Vlatkovići su protjerani sa svojih baština pod optužbom hercega Stefana da su počinili nevjeru. Nakon izmirenja s kraljem Stefanom Tomašem, Vlatkovići su dobili nove posjede u zapadnoj Bosni, sa sjedištem u Livnu. Zbog dodjeljivanja novih posjeda od strane bosanskog kralja, oni su postali

direktno podložni instituciji krune, te su u tom položaju ostali sve do smrti posljednjeg bosanskog kralja Stefana Tomaševića. Autor obrađuje i položaj Vlatkovića nakon pada Bosanskog Kraljevstva 1463. godine, ističući da su Vlatkovići status velmoža zadržali u okviru Ugarske, pružajući otpor Osmanlijama. Međutim, nakon 1473. godine, kada su definitivno izgubili većinu starih posjeda, Vlatkovići su se podijelili. Ivaniš i Žarko su pružali pomoć Ugarskoj, a uskoro im se pridružio Tadija, dok je Augustin stupio u osmansku službu.

Posljednje poglavlje pod nazivom *Strukture* tematizira okvire feudalne hijerarhije, posjede i gradove vlasteoske porodice Radivojevića – Vlatkovića, njihove privredne aktivnosti, kulturne prilike i vjerska opredjeljenja. Prilikom pisanja o vazalitetu prema kruni i drugim velmožama, kao i pokušajima emancipacije Radivojevića – Vlatkovića, autor je sumirao sva previranja i turbulencije koje su se dešavale tokom XIV i XV stoljeća, a koje su utjecale na to da Radivojevići izgube kontinuitet direktnih veza s vladarskom dinastijom. Na osnovu povremenih pojava Radivojevića – Vlatkovića na poziciji svjedoka u vladarskim poveljama, autor je ispratio intervale njihove direktne podložnosti bosanskoj kruni. Privredne aktivnosti su, napose u srednjovjekovnoj Bosni, bile usko povezane s društveno-političkim okolnostima, pa je način ostvarivanja prihoda zavisio od političkog i društvenog statusa. Ova velikaška porodica je ostvarivala prihode od feudalne rente, naplatom zakupa svog udjela u carini na Drijevim, naplatom tributa i kirija od zakupa nekretnina u Dubrovniku. S tim u vezi, na osnovu načina privređivanja bi se moglo zaključiti da su Radivojevići – Vlatkovići zaista spadali u red važnije vlastele, iako nikada nisu bili dijelom rusaga bosanskoga. Kada su u pitanju kulturne prilike, u pogledu načina života na dvoru nisu odstupali od ostalih vlasteoskih porodica. Na njihovom dvoru je bila prisutna dvorska kancelarija sačinjena od profesionalnih dijaka. Također, na dvoru su bili zastupljeni razni umjetnici, lakrdijaši i muzičari, što govori u prilog autorovoj tezi da je ambijent na njihovom dvoru sličio onome na drugim velikašim dvorovima u Bosni i šire. Specifičnost Vlatkovića jeste da su imali privilegiju koristiti

vosak crvene boje, a pravo na upotrebu takvog voska dodjeljivao je vladar. Autor na tom mjestu osobito akcentira njihovu rodbinsku povezanost s vladarskom dinastijom Kotromanića putem braka Vladike i Jurja kao moguću osnovu za upotrebu takvog voska. Naposljetku, autor se bavi vjerskim opredjeljenjima poznatih generacija za koja smatra da nisu potpuno identična kako se do sada smatralo u historiografiji. Za naklonost katoličanstvu Zilić smatra da je potvrđena indirektno tek od vremena Jurja Radivojevića kroz njegovo prisustvo na području pod ugarskom upravom, što je prijelomni trenutak s aspekta opredjeljenja za konfesionalnu orijentaciju. Autor također navodi da se prvi konkretni izvorni podatak o pripadnosti katoličanstvu nalazi u povelji od 1434. godine, kada je religijsko opredjeljenje kod njih definitivno učvršćeno.

Knjiga dr. Adisa Zilića *Radivojevići – Vlatkovići, vlastela Humske zemlje i Krajine* prati prisutnost ove vlasteoske porodice u historijskim izvorima od 1306. do 1536. godine, što predstavlja period od 230 godina. Usprkos svojoj dugoj prisutnosti u političkom i društvenom životu srednjovjekovne Bosne, nisu spadali u krug rusaške gospode, ali su se tokom XIV i XV stoljeća nastojali uvrstiti u red najvažnije vlastele. Vjerovatno je činjenica da nisu pripadali rusaškoj gospodi utjecala na njihovu slabiju zastupljenost u historiografiji sve do sada. Pored hvatanja ukoštac s nedovoljno istraženom temom, autor je kroz upotrebu suvremenih izvora uspio obuhvatiti i propitati političku, društvenu i kulturnu historiju srednjovjekovne Bosne kroz prizmu jednog vlasteoskog roda. S tim u vezi, monografija dr. Zilića predstavlja nemjerljiv doprinos bosanskohercegovačkoj medievalistici koja je u posljednjim decenijama sve više narušena.

Amina Abaspahić